

AZ AKTIVIZÁLÓ MÓDSZEREKRŐL

/Az előadók témájukat a választott címnek megfelelően hallgatóik aktivizálásával kezdték. Felszólították őket, hogy egymás felé fordulva alkossanak öt-hat fős csoportokat, anélkül, hogy helyükről felkelnének. E kis csoportok vitassák meg, miért nőtt meg az igény az utóbbi időben az aktivizáló módszerek iránt? A csoportok 5-6 percet kapnak, hogy álláspontjukat tisztázzák, majd közülük valaki röviden számoljon be az eredményről.

A felszólítást pillanatnyi tanácstalanság követte, majd amikor az előadók elhagyva a pódiumot maguk is segítettek, a csoportok hamar megalakultak. Csakhamar csendes zugás, mormogás töltötte be a termet. Megkezdődött a vita. Az eddig egymás mögött levő sorokban ülő, több mint másfélszáz résztvevő összehajolva kereste a választ a feltett kérdésre, és rögtön beigazolódott a módszer ereje: a közvetlen kontaktus hatására feloldódtak a szokásos gátlások, nem kellett várni az első megszólalóra, a terem egésze aktivizálódott és véleményt nyilvánított. S a csoportok mégsem zavarták egymást. Minden egység önmagával volt elfoglalva, saját gondolatkörére figyelt.

Az idő letelte után a megbízottak sorra számoltak be a csoportjaikban kialakult véleményekről. Az egyik előadó írásvetítőre írta fel a különböző álláspontokat, és amikor a vetítőtáblán megjelentek a csoporttagok együttműködésének eredmé-

nyeként a jobbnál jobb észrevételek, a két előadónak már csak az volt a dolga, hogy a véleményeket logikai rendbe szedje, csoportosítsa és kommentálja. A közös munka alapján összegyűjtött érveket csak összefoglalni és kiegészíteni kellett. Így alakult ki az előadás első részlete./

I. Néhány elméleti szempont

Az utóbbi időben erőteljesen megnövekedett az igény az aktivizáló módszerek iránt a felnőttoktatásban és az ismeretterjesztésben. Az igény mögött közvetlenül a hatékonyabb munkára törekvés szándéka húzódik meg, de egybeesik ez a fordulat a kulturális forradalom extenzív szakaszáról az intenzív szakaszra való áttéréssel is. Eddig a kultúrát közkinccsé akartuk tenni, és úgy gondoltuk, ennek legjobb módja, ha gondoskodunk a tömeges terjesztéséről. Ma már tudjuk, hogy a feladatainknak ez csak az egyik fele. Ha a kultúra eredményes elsajátításával nem törődünk, a széles körű terjesztés sem hozhatja meg a remélt sikert. E felismeréssel együtt fogalmazódott meg, hogy mennyiségi eredményeinket a minőségi eredményeket jelző hatékonysággal kell szembesítenünk. Természetesnek látszott, hogy olyan módszerek alkalmazására kell törekednünk, amelyekben a hatékonyság mérhető, amelyekben a művelődés folyamata végig kísérhető. Ahol van tehát "visszacsatolás". Előadásos, vagyis egyoldaluan közlő módszer esetén az előadó igen keveset tud leolvasni az arcokról, hiszen a felnőttek legnagyobb része betartja a szokásokat, s ha már előadóteremben ül, békésen hallgatja az előadót. Ha olykor ki is ül arcára a tetszés vagy nem tetszés, annak pontos tartalmát nehéz megállapítanunk.

Az aktivizáló módszerek iránti igény egyszersmind kapcsolódott ahhoz a társadalmi igényhez, mely az erőteljesebb közéleti aktivitásban látta a szocializmus további építésének legfontosabb feltételét. Nyilvánvaló, hogy ha ez valós igény a politikai életben, akkor a felnőttoktatásnak tartalmában és formájában egyaránt igazodnia kell hozzája. Igaz az az állítás, hogy a demokratizmus gyakorlatát is tanulni kell, s ha az oktatás-képzés demokratikus módon, azaz a tanulók aktív részvételével történik, könnyebb lesz ezt a szokást átültetni a gazdasági-politikai szférába. Az oktatás módszerei nem lehetnek sokáig ellentétben a társadalom általános igényeivel. Azaz: nem lehet sokáig a régi iskolák merev, passzivitásra készítő módszereivel ismereteket terjesztetni, képezni, s közben a társadalomban elvárni a dolgozóktól a kezdeményezést, aktivitást. /Fordítva hamarabb előfordulhat a dolog: nem egy nyugati országban csupán a képzésben bontakozik ki az aktivitás, azaz formális a demokrácia gyakorlása, és nem a társadalom létét érintő kérdésekben nyilvánul meg./

Nem nehéz felismerni, hogy az aktivitás szorosan összefügg a személyiség fejlődésével. Közismert, hogy a személyiség tevékenység közben fejlődik; a tevékenységet ez esetben szélesen értelmezzük, beleértjük az ember megismerő, valamint cselekvő tevékenységét. A mi szempontunkból elsősorban a megismerő tevékenység emberformáló hatása a lényeges, és ez maga is együttjárhat belső és külső aktivitással, illetve ezeknek eredményeképpen jöhet létre. Belső aktivitás esetében egy előadás hallgatói mintegy együtt gondolkoznak az előadóval, együtt

járrák vele végig a megismerés útját, s olykor még önállóan tovább is folytatják a megkezdett gondolatmenetet. A külső aktivitás úgy jelentkezik, hogy a résztvevők lekapcsolódnak a vitába, kérdeznek, feladatokat oldanak meg, kritikai észrevételeket tesznek stb. Ez természetesen csak akkor hasznos, ha megfelelő értékű belső aktivitás a fedezete. Egyébként csak felesleges jelentkezésről, fecsegésről beszélhetünk, még akkor is, ha formailag sok hozzászólóval dicsekedhetünk. A belső aktivitás tehát önmagában is eljuttathat minket a tudáshoz, a külső azonban csak a belsővel együtt értékes.

Mégis, miért tartjuk oly fontosnak azt, hogy ismeretterjesztő módszereink között az eddiginél lényegesen nagyobb helyet kapjanak a külsőleg is látható módon aktivizáló módszerek? Azért, mert a külső aktivitás jelentős mértékben elősegítheti, kiválthatja a belsőt. Ha pl. egy csoportnak egy feladatot kell megoldania, ha az egyes résztvevőknek egyéni véleményyt kell kialakítaniok, és azt esetleg szavazás formájában közlik, valószínűbbé válik az adott probléma alapos végiggondolása, mint egy előadás hallgatása közben. /Megjegyezzük, hogy különlegesen jó előadóknál persze az előadásos módszer is kiválthatja a belső aktivitás optimumát, ilyen előadókkal azonban ritkán rendelkezünk./

A jól megszervezett és tartalmas külső aktivitás lehetőséget nyújt ahhoz is, hogy az ismeretterjesztésben és általában a felnőttoktatásban résztvevők bekapcsolódhassanak a közösség munkájába. Az egyes témák ily módon többoldalú megvilágítást kapnak, s a felmerülő problémákra néha maguk a tanulók is meg

tudják adni a választ, elsősorban annak következményeként, hogy különbözőféle megközelítésükkel, egymásnak nem egyszer ellentmondó megállapításaikkal állásfoglalásaik elmélyítésére, alaposabb érvelésre készítetik egymást. Ezzel egyuttal megszüntetjük azt, az időnként kialakuló szerencsétlen helyzetet, amelyben egyetlen előadó győzködi némán ellenálló hallgatóságát, és a felvetett kérdésekre csupán ő válaszol.

Végül egy pszichológiai természetű érvet szeretnénk az aktivizáló módszerek érdekében felsorakoztatni. Ez pedig a figyelem koncentrációjának alakulásával függ össze. Munkánk közben a figyelem egyik fajtáját sem nélkülözhetjük, sem annak spontán, sem pedig tudatos megjelenését. Mivel többnyire munka után lévő, fáradt felnőttekkel van dolgunk, jó, ha megkísérlünk minél nagyobb mértékben támaszkodni figyelmük spontaneitására. Ez azt jelenti, hogy energiájukat nem kell az odafigyelésre fordítaniok, hanem nyomban érdeklődéssel fordulhatnak az adott téma, probléma tartalma felé. Ezt pedig lényegesen könnyebb külső aktivizálással elérnünk.

Mindezzel azt kívánjuk aláhuzni, hogy az aktivizáló módszerek mintegy segéderőt jelentenek számunkra annak érdekében, hogy mondandónk tartalma kellően kidomborodjék, s hogy személyiségformáló hatása a lehető legnagyobb mértékben érvényesüljön. Azt már mellékes haszonként könyvelhetjük el, ha közben a résztvevők nemcsak hogy nem unatkoznak, hanem úgy érzik, hasznos ügy részesei, és olykor még jól szórakoznak is.

II. Az aktivizáló módszerek alkalmazását meghatározó tényezők

A népművelés és felnőttoktatás egészére és minden egyes népművelő és felnőttoktató munkájára érvényes az eddigiekből következően az, hogy növelni kell az aktivizáló módszerek arányát. Ez természetesen nem jelentheti, hogy uton-utfélen e módszereket alkalmazzuk, akkor is ha nem ezekre van szükség. Abban az esetben viszont, amikor éppen ilymódon dolgozhatunk a leghatékonyabban, nemcsak szabad, de kell is élnünk ezzel a lehetőséggel.

Milyen tényezőket kell mérlegelnünk ahhoz, hogy eldöntsük, a hagyományos /előadói/ módszerrel dolgozzuk-e fel anyagunkat, vagy korszerűbb megoldással kísérletezzünk?

1. A népművelés és felnőttoktatás általános célja, a sokoldaluan fejlett, művelt ember igénye kétségtől az utóbbi irányba től el bennünket. Közvetlenebb céljaink azonban már választás elé állítanak minket. Ha ugyanis kizárólag új ismeretanyag a tárgyunk, s az is csupán tájékoztatási céllal, nem sok hasznát látjuk az aktivizálásnak. Más a helyzet akkor, ha a résztvevők valamilyen szinten legalább tapasztalatokkal rendelkeznek témánkban. Ilyenkor alkalmazható pl. a méhkas vagy másképp a 66-os módszer, amellyel előadásunk megkezdése előtt indítottuk közös munkánkat. E módszer elsősorban arra jó, hogy aktivizálja egy előadás nagyobb létszámú hallgatóságát, és ne vegyen igénybe hozzá sok időt és külön helyet. Funkciója lehet még, hogy ellenőrizze egy probléma megértését, fogadtatását.

2. Jelentékenyen befolyásolja a módszer kiválasztását a tananyag, nemcsak ismertségének fokánál, hanem jellegénél fogva is. Nyilván más módszert igényel egy művészeti téma feldolgozása, mást egy filozófiai vagy erkölcsi. Az elsőkönél művek bemutatása és elemzése nélkül lehetetlen jól dolgozni; ezért célszerű a résztvevők véleményét, befogadói élményét is felidézni, hogy annak értelmezésén át jussunk el az általánosításokig. A filozófiai téma a maga elvontságával már képzetesebb hallgatóságot feltételez. Egyes részeiről nehéz vitát rendezni, hacsak nem szakértő közönségről van szó. Ellenkező esetben az előadás és a hozzá kapcsolódó konzultáció a témának megfelelő módszer. Az erkölcsi témánál nyilvánvalóan a tapasztalatokra kell építeni. Még a képzetlenebb résztvevők is meglehetősen tájékozottsággal tudnak résztvenni az ilyen téma feldolgozásában, ezért beszélgetés, vita bátran szervezhető róla. A feladatunk azonban az, hogy egyrészt korrigáljuk az avult erkölcsi nézőpontból származó vagy előítéleteken alapuló véleményeket, másrészt kimutassuk, hogy még a tisztán erkölcsi problémák sem érthetők pusztán etikai szempontból, ha elvonatkoztatunk általánosabb gazdasági, társadalmi, politikai összefüggéseiktől. Ezért olyan vitát kell szerveznünk, amelyben a laikusokon kívül szakértők is állást foglalnak, és felhívják a figyelmet az etikai kérdések távolabbi összefüggéseire, meghatározottságára.

A fentiekben túl azonban van még néhány szempont, amelyet feltétlenül hasznos figyelembe vennünk. Érdemes ezt nyomban egy feladatválasztásos, döntést igénylő játék segítségével végig gondolnunk.

Mindenkinek kiosztunk egy lapot, amelyen egy jellegzetes képzési probléma található. Megoldásához 8 lehetséges választ soroltunk fel. Ki kell választani a legjobbnak tetszőt, mi pedig összeszámoljuk az egyes megoldásmódokra leadott szavazatokat. Ezután sorban indoklást kérünk a választásról.

A kiosztott feladat szövege:

"Népművelési továbbképző tanfolyamon egy témakör feldolgozására kevés idő marad, noha az eléggé széles vetületű. A témához azonban színvonalas és hozzáférhető irodalmat is lehet ajánlani. Mit kell kérni ebben az esetben a téma előadójától?"

1. Ismertesse a vázlatot és a tipikus problémákat.
2. Adjon dióhéjban átfogó képet az anyagról, és azon belül sulyozza a tipikus kérdéseket.
3. Csak a bonyolult részeket mondja el.
4. A vázlatot és az érdekességeket mutassa be.
5. Az újszerű és az ellenállást kiváltó részokről beszéljen.
6. A vázlatot, a nehezen érthető és az érdekes részeket ismertesse.
7. Mondja el a vázlatot, a nehezen érthető és az ellenállást kiváltó részeket.
8. A vázlatot, a tipikus jelenségeket és az érdekességeket vegye sorra.

/A kézfeltartással kialakított szavazatarány természetesen nem döntötte el a vitát, de tudatosította az állásfoglalásokat azokban is, akiknek indokolniuk kellett saját döntésü-

ket, és azokban is, akik ugyan más következtetésre jutottak, de meghallgatták a velük ellentétes véleményeket. A viszonylag kevés időt igénylő felelet-választásos módszer lényegében egy problematikus helyzet alapos megvitatását tette lehetővé, a lehető legkevesebb kitérővel, mert nem az álláspontok keresésére, megfogalmazására, hanem azok indoklására fordította a rendelkezésre álló idő többségét.

A résztvevők közt a valóban optimális 7-es válasz kapta a legtöbb szavazatot, ha nem is nagy többséggel. Közösen megfogalmazott indoklása szerint valamely tudásanyag csak akkor válik saját nézetünké, ha azt megértjük és értelmileg-érzelmi-
leg egyaránt elfogadjuk. Természetesen ezek a válaszok csak azokra az esetekre érvényesek, amikor a tananyag valóban bonyolult, és vannak ugyan tipikus részletei, más részek azonban feltehetően ellenállást váltanak ki./

3. Meghatározza a módszert a hallgatóság színvonala, összetétele is. Képzett és vitakész társaság esetében bonyolultabb eljárást választhatunk, ujonnan összejöött vagy nehézkesebben beszélő csoport esetében pedig olyan egyszerűbb megoldást, amelynél igennel-nemmel vagy éppen kiválasztásos megoldással is bekapcsolódhat bárki a nézetek cseréjébe. A hallgatóság szintjének a vizsgálata azonban semmiképpen sem eredményezheti azt, hogy csupán ezen tényező alapján tegyük kizárólagossá készletárunkban az előadásos módszert. Nincsen ugyanis olyan egyszerű és alacsony szinten álló csoport, amelynél - megfelelő fogalmazásu indítással és megfelelően kiválasztott témával - ne alkalmazhatnánk valamilyen aktivizáló

módszert, és fordítva, a jelenlevők semmilyen magas színvonalra sem indokolhatja, hogy teljesen passzivitásra készítsük a résztvevőket, gondolván, hogy ők az aktivizálás segítségével is mindent jól értenek.

4. Végül meghatározza a módszert még a foglalkozásvezető egyénisége. Aki a technikához ért, eleve könnyedén szemléltet, akinek művészi hajlamai vannak, sok mindent bemutatthat, a jó vitázó legszívesebben vitát provokál. Vannak azonban általánosan érvényes szempontok, amelyeket minden felnőttoktatónak ismernie és követnie kell. Ezek egyrészt az alkalmazott módszer sajátosságaiból adódnak, másrészt az adott helyzetből. Mindkettőre ismét adunk egy feleletválasztásos lehetőséget, hogy közösen keressük meg a lehető legjobb megoldást.

Az első esetben azt kell eldöntenünk, "mi a vitavezetői magatartás legfőbb szabálya?"

1. Logikus kérdéseivel lépésről lépésre irányítja a téma kifejtését; vagy
2. Legfőbb feladatának tekinti, hogy a házigazda figyelmességével megőrizze a türelmes, megértő légkört; vagy
3. Határozott állásfoglalásával az első pillanattól megmutatja a helyes megoldást; vagy
4. "Munkavezető" jelleggel akkor avatkozik a vitába, ha az világos célmegjelölés ellenére is megakad, vagy végleg téves irányba fut; vagy

5. Méltányol minden megnyilvánulást és óvakodik attól, hogy bárkit megbántson vita közben vagy a végén azáltal, hogy határozottan állást foglal egy nézet mellett.

A második problémakör arról szól, "mi a teendő egy vitában, ha érzékeli ugyan, hogy a résztvevők tévesen vélekednek egy "kényes kérdésről", de ezt nem mondják ki?" /Közismert, hogy egy helyzet nem a foglalkozásvezető, hanem az érdekelt hallgatóság oldaláról szokott elsősorban kényes lenni! Ezt azonban a foglalkozásvezetőnek pontosan kell érzékelnie./

1. A többenél is alaposabban ismerteti a helyes álláspontot.
2. Nem foglalkozik az adott kérdéssel, mivel hasznosabbnak látszik a közös területek erősítése.
3. Gondosan vigyáz arra, hogy néhány ember zavaros véleménye ne keverje meg a többiek fejét, ezért külön beszél velük.
4. Személytelenül, de élesen maga fogalmazza meg a problémát, majd elemzi annak valós, de hibás irányba ki-növő magvát.
5. Egyenesen, őszintén rákérdez az érdekeltekre.
6. Megkísérli "kiprovokálni" az eltérő véleményt s ezután érvel.
7. Ugy érvel, hogy abban kimondatlanul is válaszol a "rázós" kérdésre.

Mindkét felelet-sorban a 4-es az optimális válasz. Elképzelhető persze más változat is, főként a vezető és a csoport kapcsolatától függően.

/A kapott vélemények közt néhány joggal utalt arra, hogy az ilyen problémák megválaszolása csak feltételezetten lehet jó, hiszen egy megoldás alkalmazhatóságát nagy mértékben befolyásolja, hogy kik a vita résztvevői, milyen nézeteik vannak a szóbanforgó kérdésről, a vitának milyen előzményei voltak, és még számos más tényező, amelynek figyelmen kívül hagyása önkényessé teheti döntésünket. Mindez azonban csak azt huzta alá, amit az előadók kezdettől fogva hangsúlyoztak: a módszereket alkotó módon kell kezelni, kiválasztani és alkalmazni, mert enélkül a legjobb módszerrel is az ellenkező hatást érhetjük el./

III. Néhány aktivizáló módszer ismertetése

A bemutatott táblázat /2o3. oldal 1/b. melléklet/ a teljesség igénye nélkül, azt kívánja érzékeltetni, hogyan alakul a résztvevők aktivitása az egyes módszerek alkalmazásakor. Az előadói, bemutatói módszereknél a hatás kizárólag egyirányú. Kérdés és vélemény nem segíti munkájában a foglalkozásvezetőt, az előadót. - A beszélgetés gyakran csak a vezető és a csoport egésze között alakul ki, hasonlóan a konzultációhoz. - Megnövekszik az aktivitás, sőt még az ismeretek forrása is a kis csoportokra bontás esetében. Így pl. a méhkasnál, az esetmódszernél mindenki elmondhatja és többnyire el is mondja a véleményét.

Az aktivizáló módszereket három nagyobb csoportra bont-
hatjuk; az egyikbe a kérdező módszerek, a másikba a vitatechni-
kák, a harmadikba az ugynevezett szimulációs módszerek tartoz-
nak. Ez utóbbiak egy-egy konkrét helyzetet "szimulálnak" azzal
a céllal, hogy a résztvevők számára konkrétá s ezért könnyeb-
ben érthetővé, egyuttal élettel telivé válják az adott elvi
kérdés.

A kérdező módszerek közül megemlítjük az interju-mód-
szert, az agytrösztöt és a kerekasztal-vitát, és a parlamen-
táris módszert. A vitatechnikák közül a méhkaszt /vagy 66-os
módszert/, az impulzus-módszert, a fórumot, a panel-vitát, a
pódium-vitát, a szakaszos vitát, az ankétot, az ötletcsiholást.
A szimulációs módszerek közül kiemeljük a feleletválasztást,
az esetmódszert és a szerepjátékot.

Az interju egy szakember megkérdezése valamely meghatá-
rozott témakörön belül adódó problémákról. Lehet előzetesen
írásban kérni kérdéseket, de azokat helyben, alkalmilag is
rögtönözhetik a jelenlévők. Elevenebbé válik azonban a kérdés
és felelet váltása, ha az előzetesen összegyűjtött kérdéseket
egyvalaki teszi fel a csoport nevében, mindjárt rendszerezve
is. Könnyebben indul meg a spontán kérdezés is, ha ilyen kér-
désekkel indíthatunk, s nem kell várni az első megszólalóra.
Az interju sikere természetesen a jól megválasztott vendégtől
függ: válaszainak érdekessége és sulya elevenítheti a kérdező
kedvet, az érdektelen, felületes vagy a lényegét következetese-
sen megkerülő válaszok elkedvetleníthetik a kérdezőket.

Az agytröszt tulajdonképp az előzőnek a változata, az-
zal a különbséggel, hogy a kérdések 4-5 szakember felé irányul-
nak. Velük lehetővé válik a problémák sokoldalú megközelítése.
Ehhez persze ajánlatos a különböző szakmát képviselő szakembe-
rek meghívása. A módszert Angliában dolgozták ki, elsősorban
a BBC-rádiónál. A szakértőknek egy ugynevezett "kérdező-mes-
ter" teszi fel a kérdéseket; ő olvassa fel a beérkező cédulá-
kat, és ő választja meg, hogy melyikre kitől kér feleletet.
Ő a közönség képviselője, ezért nemcsak szót ad, hanem rész-
kérdéseket is feltesz, ha nem kielégítő a válasz, sőt vitát
provokál, ha úgy érzi, hogy ellentmondás van a feleletekben.
Egy-egy vélemény megfogalmazására mindössze 2-3 percet ad,
hiszen az érdeklődők nem előadásokat várnak, hanem pergő vi-
tát, mely a téma problematikus elemeit dolgozza fel.

A hallgatóság a kérdések előreküldésén kívül gyakorla-
tilag nem tesz mást, csak figyel. De közben elsajátíthatja,
hogyan kell egy problémát sokoldaluan megközelíteni, külön-
böző vonatkozásait számításba venni. Megtanulhatja azt is,
hogyan egy probléma kapcsán esetleg több mérvadó vélemény le-
hetséges; hogy közülük melyik ad legtöbbet a vitához, melyik
csak részfelismeréseket vagy jól hangzó, de megtévesztő érve-
ket, annak megítéléséhez intenzív figyelmet kell tanusítania,
és közben a szakértőkkel együtt gondolkodni, és keresni a vá-
laszok korrekcióját, szintézisét.

A kerekasztal-vita e módszerrel annyiban rokon, hogy a
néhány főt kitevő szakértő csoport vitáját nagyobb létszámu
laikus közönség hallgatja, s közben joga van a vita menetét

kérdésekkel befolyásolni. A különbség annyi, hogy itt a vita áll a módszer központjában, s a kérdések mellékesek, alkalmiak. A módszer célja egy problémakör elemzése - szakértők részvételével. Az agytrösztnél viszont a hallgatóság kérdései irányítják a szakértők válaszait, s ha közben szakértői vita bontakozik ki, az csak mellékterméke a kérdésekre adott válaszoknak.

A parlamentáris módszer ugyancsak angol eredetű. Benne az angol parlament szokása szerint a "szónokot" bárki felállásával megszakíthatja, s néhány mondat keretében kérdést tehet fel, kifogást emelhet. Az előadó köteles akár mondat közben is megvárni ezt, és utána a mondottakra azonnal reagálva folytathatja mondanivalóját. A cél az, hogy ne hagyjuk a konzultációs kérdéseket az előadás utánra; addig elfakulnak, elfelejtődnek vagy éppen az időhiány miatt maradnak el. Így minden probléma az eredeti összefüggésben marad meg, s az előadó is jól tájékozódik arról, hogy miként követik őt a résztvevők. /Ezt a módszert előadás közben ki is próbáltuk./

A méhkas vagy másképp 66-os módszer célja egy előadás hallgatóinál az előzetes tájékozottság vagy a megértés ellenőrzése, az előadó megállapításaival kapcsolatosan a vélemények gyors összegyűjtése. Hozzájárulhat a résztvevők hangulatának oldásához, közvetlenebbé válásához, különösen akkor, ha már az első percben alkalmazzuk. Ilyenkor a foglalkozásvezető nagyon világos, érthető kérdést tesz fel és megkéri hallgatóit, hogy pl. hatos csoportban vagy valamilyen más, ésszerű bontásban alakítsák ki véleményüket a kérdéstről. Ezt azután néhány mondatban hangosan tolmácsolják a csoportok alkalmi vezetői,

és ezt a foglalkozásvezető felírja a táblára. A továbbiakban vagy ebből indítja előadását vagy menet közben, következetesen reagál a mondottakra. Esetleg nyomban vitát indít, és előadását csak mintegy zárszóként mondja el. A méhkas elnevezés azzal a kis zsongással függ össze, amely a rövid, 2-3 perces megbeszélés során támad, és amely egyben a hangulat felengedését is jelzi. Egyébként a 66-os elnevezés onnan ered, hogy 6 fő 6 percig beszél meg az eldöntendő kérdést egy csoportban.

Az impulzus-módszer ugyancsak az előadáshoz kapcsolódik. Abból a felismerésből származik, hogy a hosszabb előadás kifárasztja a hallgatók figyelmét, másrészt nem ad alkalmat a közben felmerült gondolatok, kérdések megbeszélésére; az előadás utáni konzultációra ugyanis ennek többségét elfelejtjük, vagy kedvünk nem lesz már a felvetésükre.

Az impulzus-módszer a hagyományos terjedelmű előadást 3-4 részre bontja, és 15-20 percet szán egy-egy rész kifejtésére. Az előadás szakaszai közé azonban vitát iktat: az adott probléma megbeszélését. Így 15-20 percnyi előadást mindig ugyanennyi terjedelmű megbeszélés követ. Az előadás és megbeszélés váltakozása kevésbé fáraszt, s mire a figyelem ellankadna, vagy a beszélgetés iránya mellékvágányra térne /ami tulajdonképp szintén a figyelemösszpontosítás gyengülésére vezethető vissza/ a módszer-váltás új impulzust, ösztönzést ad a téma továbbvitelére. Az impulzus-módszer nem kíván több időt, mint a hosszabb előadás és a hozzá csatlakozó konzultáció. De jóval élénkebb lesz, a vita jobban koncentrálódik egy-egy probléma köré /nem

az egész előadáshoz kell hozzászólni/, és az előadás fejezetei is jobban elkülönülnek egymástól, világosabb lesz tehát a gondolatmenet tagolása. Az előadó többször is értesülhet arról az előadás folyamán, hogy milyen hatást váltottak ki a szavai, és így a következő előadásos periódusban visszatérhet a meg nem értett megállapításokra, és új érvekkel, példákkal egészítheti ki azokat, vagy cáfolhatja a vita közben felbukkanó tévedéseket. Így előadása hatékonyabb lehet, mint a szokásos módon felépített előadásoknál. Vigyázni kell természetesen, hogy a beszélgetés mindig a tárgynál maradjon, s ne térjen rá az előadás későbbi részeinek problémáira; ez összekeverné a téma logikai rendjét, s a problémák tisztázása helyett csak fokozná azok bonyolultságát.

A fórum már nem előadáshoz kapcsolódó vita. Alapját két szakember beszélgetése képezi olyan kérdésről, amelyben eltér a véleményük. Vitájukhoz a hallgatók is hozzászólhatnak, és közbeszólásaikkal, kérdéseikkel az általuk kívánt irányba terelhetik a beszélgetést. Lényege tehát egy szűkebbkörű és egy nagyobb csoport vitájának egysége, amelyben a kettő szervesen kapcsolódik egymáshoz, egymást kiegészítve.

A panel-vita az előbbi továbbfejlesztése: azzal az eltéréssel, hogy a vitát a hallgatók köréből kijelölt, illetve felkért csoport - mintegy 4-5 fő - kezdi meg, és a többi résztvevő csak egy bizonyos idő eltelté után, a főbb álláspontok kialakulása után kapcsolódik a vitába. A vitához nem hívnak külön szakértőket - mint az előbbinél -, de van vezetője, akinek a feladata, hogy rendszerezze az elhangzott megállapításokat, és

igy bocsássa azokat általános vitára.

A pódium-vita ugyanez, de szakértőkkel, akiknek az a feladatuk, hogy vázolják fel a témában lehetséges főbb nézeteket, mutassák be azok ellentmondásait, problémáit és ösztönnözzék hallgatóikat arra, hogy tapasztalataikkal, gondolataikkal és javaslataikkal fejlesszék tovább azokat.

A szakaszos vitában a sorrend fordított: a laikusok vitáját követi a szakértők vitája. Ez utóbbi tehát értékeli, elrendezi és kiegészíti az általános vitát, mégpedig problémakörönkénti váltakozásban. /Tehát nem az általános vita befejezésekor kéri fel a szakértőket véleménynyilvánításra, hanem egy-egy részlet megbeszélése után./ A vitavezető előbb összegyűjti és elrendezi a résztvevők segítségével a vitapontokat, majd azokat egymás után exponálva, vitát indít, és a problémák "szakaszos", azaz kétlépcsős megbeszélése után az egészet összefoglalja.

Az ankét egy könyv, egy film, egy színmű stb. vagy egy probléma vitája, egy szakértőnek vagy egy erre a feladatra felkészült laikusnak a rövidebb vitaindító előadásával. Célja a közös élmény vagy közös tapasztalat alapján a vélemények szembesítése és ezen keresztül a mű, illetve a probléma elemzése. A bevezető feladata a problematikusabb részek kiemelésével a vitának olyan előkészítést adni, hogy abban már kezdettől világossá váljanak a főbb erővonalak, összefüggések és az eldöntendő problémák. Az ankét menetének célszerűsége érdekében az ankétot erre vállalkozó személlyel vezetni is kell; ez lehetőleg ne legyen azonos a vitaindító előadást tartó személlyel.

A bevezető előadásnak 20-25 percnél tovább nem szabad tartania. Ellenkező esetben a vita feltétlenül veszít erejéből, élénkségéből, különösen akkor, ha ez a bevezető maga akarja a szembenálló nézetek értékelését elvégezni, s a problémákat megoldani. Amennyiben tekintélyes szakember tartja ezt az előadást, várható, hogy hallgatói nem szállnak szembe a véleményével, inkább elhallgatják mondanivalójukat. Ilymódon sikeres vitát nem lehet rendezni.

Nem szabad elfeledkezni arról, hogy a vitának nemcsak a vitás nézetek tisztázása lehet a feladata, hanem a résztvevőkben élő vélemények felszínre hozása, megszólaltatása, az álláspontok megvédésére, bizonyítására való ösztönzés, vagyis a vélemények elmélyítése. Megtörténhet, hogy egy vita nem tud eljutni a problémák tisztázásához, megoldásához; ettől még jó lehet a vita. De ha a résztvevők megmaradnak véleményük felszínes megfogalmazásánál, nem jutnak el annak felismeréséhez, hogy a problémák megoldása érdekében elmélyültebben kell vizsgálgódnok, akkor a vita rossz, még ha különben helyes szentenciákat is mondott el benne valaki. /Pl. a vitavezető vagy az előadó./

Az ötletcsiholás egy megoldandó gyakorlati probléma gyors megbeszélésére szolgál. A megbeszélés kezdetén senki sem tudja még a megoldást, azt a helyszínen megfogalmazott ötletekből közösen kell kidolgozni. Célja a szokványos megoldások elkerülése, túlhaladása. Legfeljebb tíz-egynéhány résztvevővel lehet megrendezni, hiszen egymást váltva mindenkinek aktív módon kell hozzájárulnia az eredmény eléréséhez.

A tanácskozás vezetője röviden ismerteti a szűk körre korlátozott problémát, annak gyakorlati jelentőségét, amelyet tapasztalatból a résztvevőknek is ismerniük kell. Ezután 20-40 percet szánnak az ötletek összegyűjtésére. A módszer sajátossága szerint nem kidolgozott, még csak nem is megfontolt és bizonyítottan jó javaslatokat kell tenni, hanem mindenkinek mindazt el kell mondania a témáról, ami eszébe jut, aminek megvalósítására, alkalmazására csak egy kis remény is mutatkozik. Minden hozzászólásban lehet ilyenkor olyan elem, mely előbbre viheti a közös munkát. Legalább a megközelítésnek ujszerű módja, egy tényező szerepének a felismerése, a javaslatokban fellelhető összefüggések megfogalmazása. Az önmagukban esetleg használhatatlan, sőt olykor nyilvánvalóan rossz javaslatokból azonban kollektív együttműködéssel összeállhat a megoldás képe. A vezető feladata, hogy teljesen szabad légkört teremtsen, eltüntessen minden feszélyezettséget, és természetessé tegye, hogy még a nevetségesnek ható vélemények is megfogalmazódhassanak. A tanácskozásnak ebben az első szakaszában még senkinek sincs joga arra, hogy kritikai észrevételt tegyen az elhangzott javaslatokról. Módosítani azonban lehet, sőt kell is, mert ez a kooperáció sajátossága. A beszélgetés e légkörében a résztvevők egymást ösztönözhetik jobbnál jobb gondolatok kifejtésére és a végső konstruktív javaslat közös kidolgozására.

A beszélgetés második felében a felírt javaslatokat csoportosítják és értékelik, majd megpróbálnak levonni belőlük valamilyen következtetést. Lehet, hogy az eredmény elégtelen lesz a probléma gyakorlati megoldásához. Az ötletcsiholás akkor sem

eredménytelen, mert sok olyan javaslatot hozhat felszínre, amelyeknek a figyelembevétel nélkül a problémamegoldás kidolgozása lehetetlen, s amelyeket esetleg e csoportos vita nélkül még ezzel megbízott szakemberek sem tudtak volna összegyűjteni, legalábbis ily rövid idő alatt. A módszer célja tulajdonképpen az, hogy valamilyen eljárás tökéletesítése előtt összegyűjtse a megfontolásra érdemes lehetőségeket, és azokból válassza ki a lehető legjobbat. /Tehát ne a többi lehetőségtől függetlenül ragaszkodjék egyhez./

A feleletválasztásos módszert külön nem kell ismertetnünk, hiszen foglalkozásunkon háromszor is bemutattuk.

Az esetmódszernek több fajtája is lehetséges. A szakirodalom a legegyszerűbbként tartja számon az esetpéldát. Itt a vezető olyan konkrét probléma-helyzetet ismertet, amelynek csak egyfajta megoldása lehetséges. A résztvevők 5-6 fős csoportokban keresik a megoldást, ha lehetséges az irodalom felhasználásával. Az esettanulmány már összetett, több részes feladatot tartalmaz. Megoldásához információkért is fordulhatnak a résztvevők a vezetőhöz, és eközben új ismereteket szereznek. A kialakított megoldások táblára kerülnek, eredményét pedig a vezető értékeli.

A szerepjáték gyakran kiegészítője az esetmódszernek. Az írásban kiadott helyzet megismerése után a csoport elosztja a szerepeket, és most már kinek-kinek a kapott szerepe szempontjából kell végiggondolnia a helyzetet és keresnie a helyes állásfoglalást. A csoportok munkája után rendszerint akadnak vállalkozók, akik most már a csoport előtt fejtik ki az adott

"funkcióból" a véleményüket, elmondják állásfoglalásukat. A nagy csoportnak ezután természetesen nem arról kell vitát indítania, ki hogyan "játszott", mert ez esetben nem színjátásról, hanem egy oktatási módszer felhasználásáról van szó. A vezető dolga itt a következő: megfogalmazza az életből vett esetet és megtervezi a szerepeket. Erről néhány szó instrukciót ad. Felkéri a kiscsoportok tagjai közül a legaktívabbakat a közös vita lefolytatására, majd szót ad nekik. Végül összefoglalja a vitát - amelyhez szót adhat a panel-vitaként szerepjátékot folytatók megfigyelőinek, a foglalkozás többi résztvevőjének - és ő is állást foglal.

IzELITŐNKET azzal a gondolattal szeretnénk zárni, hogy nincs "monomódszer". Egyetlen módszerről sem állapíthatjuk meg azt, hogy az az egyedül üdvözítő eljárás. Érdemes azonban változatosan dolgozni, és keresni azt a formát, amely a tartalomnak, céljainknak és az adott helyzetnek a leginkább megfelel.

/Az előadás végén a Nyári Egyetem hallgatói kipróbálhatták az esettanulmánnyal kapcsolat szerepjátékot. A feltételezés az volt, hogy egy járási székhelyen, egy nagyközségben megüresedik a művelődési ház igazgatói állása. A meghirdetett pályázatra heten jelentkeznek, különféle képzettségű, tapasztalatu, életkoru emberek. Figyelembe véve a róluk kapott részletesebb információt, el kell dönteni, melyikük a legalkalmasabb a feladatra. A döntést ugyan személyes megismerésük nélkül kell meghozni, mégis alkalmas lehet ez a vita az emberi tényezők alaposabb megvitatására, a pályára való alkalmasság meghatározására.

A szerepjáték résztvevői egy feltételezett értekezletre ültek össze. Egyikük vállalta a tanácselnök, másik a párttitkár, a harmadik a tsz-elnök, a negyedik az iskolaigazgató, az ötödik a népművelési felügyelő, a hatodik pedig a KISZ képviselőjének a szerepét. Rendkívül tanulságos volt a különböző nézőpontok szembesítése s a különböző javaslatok indoklása. A vitába ezután a többiek is bekapcsolódhattak, mintha tanácstagként hallgatták volna meg az érdekelt szervezetek képviselőinek vitáját./